

LA DEFENSA D'ÀUSTRIA I LES GUERRES D'HONGRIA A LA PUBLICÍSTICA CATALANA

per *Montserrat Guiu Aguilà*

1. Introducció

Es evident que al historiador actual li semblaria impossible fer un estudi de la Història del nostre segle prescindint de la premsa. Avui, es valora aquesta com una font indispensable; tant per conèixer el desenvolupament dels esdeveniments de qualsevol índole, com per estudiar el grau de cultura d'una societat i el nivell del pensament del gran sector del públic. Ademés del gran valor testimonial, se li reconeix el de poderós instrument per a comunicar idees que implica, a cops, la seva instrumentalització des d'alguns grups socials.

La situació varia totalment quan es tracta de realitzar estudis sobre èpoques anteriors, com el segle XVII. Si bé en aquest segle no existia una premsa periòdica establerta, sí hi havia un particular sistema d'impressió de notícies. Els plec o fulls volanders servien de suport als més diversos continguts d'actualitat, nacionals i internacionals, així com alguns temes culturals. Es poden, doncs, considerar com els precursors directes de la premsa i, per tant, dels nostres actuals diaris. Contràriament al que es pensa són molt abundants arreu d'Europa i Barcelona no és una excepció.

L'estudi d'aquestes publicacions presenta diversos inconvenients; principalment la irregular aparició, la forta subjectivitat i, molt freqüentment, la manca de veracitat. Malgrat tot, no deixen de ser un fidel reflexe del seu moment històric.

L'estudiar un fet de política internacional, com el de les guerres que varen mantenir els Habsburgs d'Àustria contra els turcs des del setge de Viena a la pau de Carlowitz (1683-1699), ens pot per-

metre realitzar una aproximació al món de la primitiva publicística catalana. A través dels plec i fulls volanders podem intentar la reconstrucció dels fets segons la visió dels seus contemporanis. Però, al igual que la premsa actual ens donaran a conèixer al mateix temps que unes notícies les bases culturals del moment i les idees personals del redactor que seran compartides per una gran part del públic.

2. Fonts

Malgrat el problema que suposa la conservació d'aquest tipus de publicacions, hi ha un crescut nombre que salvant els avatars del temps han arribat fins els nostres dies. La col·lecció de fullets Bonsoms de la Biblioteca Central recull una ampla mostra de fulls informatius. Pel període que ens ocupa existeix un total de 779 fulls, d'aquests 165 estan directa o indirectament relacionats amb el tema de les guerres d'Hongria.

Els fons documental de l'Arxiu Municipal d'Història de Barcelona té uns efectius molt menys nombrosos: 39 exemplars entre 1683-1699.

Aquests 204 exemplars impressos es veuen complementats per l'existència d'un altre tipus de documents. Les notícies podien ser també perpetuades de manera manuscrita, tant per intents particulars com oficials. Entre els primers tenim el diari manuscrit del ciutadà honrat Josep de Monfar i Sorts en B. U. B. i entre els segons el Dietari de la Generalitat en A. C. A. i el del Consell de Cent o Manual de Novells Ardots.

De gran importància són també els llibres que amb pretensions històriques es varen escriure en aquells anys. En molts casos prenen com a única base les publicacions dels fulls informatius. Especial menció mereixen els quatre volums escrits per D. Francisco Fabro Bremundán que amb el títol genèric de «Floro histórico de la Guerra Sagrada contra los turcos», narren els successos des de 1683 a 1687.

3. Origen i característiques dels plec

Com diu J. Marco el plec solt neix amb la impremta i en ella hem de cercar el seu origen. Hom situa a principis de l'últim quart del

segle xv la seva introducció a Barcelona. Segons Comas Esquerra, s'hi estampen llibres en caràcter de lletra des de l'any 1468, essent la cinquena ciutat, en ordre cronològic en que funcionà la impremta per primera vegada.

La primera aparició de notícies de manera impressa se situa a començaments del segle xvi. A 1513 es coneix un d'aquests fulls a Anglaterra. Anteriorment les notícies havien circulat per arreu d'Europa de manera manuscrita. Algunes es coneixien en amplis sectors, altres circulaven entre un nombre més limitat de persones relacionades amb alguna de les grans empreses comercials o financeres de tipus internacional, com la famosa casa Fugger. La notícia impressa no va fer desaparèixer a la manuscrita. Segons Weil ambdues varen coexistir al llarg de tot el segle xvi i, inclús més tard.

El primer full de notícies que es coneix a Catalunya és de l'any 1557 i es titula «Còpia de les noves d'Itàlia per les lletres de Gènova» i es citat per Comas Esquerra. És possible que existissin publicacions anteriors que s'han perdut. És, però, a partir del segle xvii quan més abunden els fulls informatius impulsats pels successos bèl·lics d'Europa. A Barcelona augmenten considerablement a partir de 1640, sobretot pels fets que Catalunya estava vivint en aquells anys.

S'ha de senyalar que juntament amb els fulls informatius s'imprimien plec de contingut ben divers: sermons, curtes dissertacions polítiques i multitud de peces poètiques. Els romanços i les cançons conegudes ja per la seva recitació oral troben també el seu lloc entre els plec publicats.

Es tracta d'un literatura fugaç que serveix per donar, sinó cultura, al menys una certa informació a les classes socials que no poden adquirir llibres. Són fulls de baix preu, sense enquadernar i d'una extensió breu encara que variable. Podem considerar que un plec era un full gran doblegat dues vegades donant vuit pàgines en format d'octava. Són pocs els que ultrapassen aquest nombre de pàgines.

Existeix un convencionalisme tipogràfic molt acusat per la seva impressió. L'esquema més usual és que la primera pàgina compleixi la funció de portada i estigui ocupada únicament pel títol —acompanyat o no d'un gravat— iniciant-se el text a la pàgina 3. Ara bé, en cas de tenir un títol més reduït, el text podia iniciar-se a la primera pàgina. Els gravats solen ser imatges tipogràfi-

ques de reduïdes dimensions de caràcter merament ornamental, només excepcionalment estan relacionats amb el tema encara que pot tractar-se de gravats confeccionats amb molta anterioritat. La portada tenia com a principal funció la de servir de reclam del públic augmentant la seva curiositat.

El títol, del que no manca cap fullet, sol ser bastant extens. Generalment és un petit resum de tot el que es pot trobar en el seu contingut. Els fulls informatius podien rebre diferents noms, el més usual era el de «Relación», però també trobem els de «Avisos», «Nuevas», «Noticias Generales», etc. Sigui quin sigui el títol complert hi apareixen sempre les paraules verdader o cert. En aquest temps en que les notícies proliferaven sense tenir una base real, recolzades en rumors més que en fets, era important fer creure que el que es deia era realment verdader: «Avisos ciertos y verdaderos de los Sucesos de las Guerras, y de la Liga Católica, que se ha jurado delante de Su Santidad...».

Pel que fa al text són molt abundants els que narren una sola notícia amb extensió, costum heretat del segle XVI, però també ho són els que divideixen el seu contingut en notícies provinents de diversos llocs d'Europa.

Les notícies arriben principalment pels correus de França, Flandes i Itàlia. No arribaven directament del lloc on es generaven sinó ja elaborades per altres països. En alguns casos podien arribar més ràpidament per via diplomàtica. De qualsevol manera, es constata un desfase important des del dia que es produeix la notícia i el moment que es publica a Barcelona, malgrat que la relació impresa es feia ràpidament una vegada que es coneixia la notícia. L'alliberament de Viena, per la victòria de Kalhemberg, produït el 12 de setembre de 1683, es va conèixer a Barcelona a finals d'octubre i a principis de novembre era ja de domini públic. Les noves més freqüents solien trigar d'un a dos mesos.

El retard no fa que les notícies siguin més fiables. La seva base són sempre els rumors. En poques ocasions es cerca verificar l'autenticitat de la notícia, essent freqüent la negació total o parcial del que s'havia dit amb anterioritat. Importa més donar novetats que realitats. L'autenticitat es substitueix pel seu comentari. Les informacions són atribuïdes a un plural anònim al que no es fa referència: «Dicen algunos que se halla preso el gran Visir con un brazo menos que le cortó un polaco. Otros añaden que en una isla entre pantanos estaba rodeado el Conde Tekeli y por media-

ción del Rey de Polonia se trataba de su liberación. Otros aseguran que después se ha apresado al Tekeli».

El problema dels fulls informatius no radica exclusivament en la possible propagació de notícies falses o incertes, sinó també en l'exageració de les que podrien tenir una base real. Al tractar-se els fets de batalles entre cristians i turcs, es procura minimitzar les derrotes cristianes i magnificar el seu valor. Els contingents turcs segons les fonts doblen sempre als cristians, però triomfa el valor sobre el nombre. Les xifres dels morts turcs són sempre exagerades. Per exemple, a una batalla campal es senyala en front de 600 cristians morts, 17.000 turcs.

El públic no questionava l'autenticitat de la informació pel seu desig de novetat que trencava breument la seva monotonia. El lector llegia allò que volia llegir però només en la versió que es volia que ho llegís.

Qualsevol que sigui el tema que es tracti sempre serà redactat d'una manera clara i senzilla. Fàcil de captar per un públic ampli i d'escasa cultura. Els textos són molt més descriptius que analítics. Mai es barregen varies idees. Els relats de les gestes d'Hongria estan pràcticament sempre escrits en prosa. El castellà és la llengua exclusiva de la seva redacció. Això ens indica que existia un públic nombrós apte per comprendre'ls perfectament en aquesta llengua.

Els autors dels plecs solien ésser els impressors. A Barcelona estaven agrupats en el Col·legi de llibreters-estampers des de 1553. El plec com més tard el seu successor el periòdic estableix un diàleg entre el seu escriptor i el seu lector. L'autor té en compte els gustos i les opinions dels lectors, malgrat que ell no les comparteixi. La seva lectura sempre ens reflexarà la mentalitat del grup social en el que es desenvolupa.

És molt difícil precisar tant la quantitat com la classe social del públic a qui anaven dirigits els plecs. No tenim cap indicació de les edicions que es feien de les obres, com tampoc cap alusió al tipus de compradors. De qualsevol manera hem de pensar que el seu públic era eminentment urbà, ja que com diu N. Davis: «A la ville, les changements que produisit ou favorisa l'imprimé dans la vie du menu peuple sont de plus grande ampleur. Le taxe d'alphabetisation était, depuis longtemps déjà plus élève chez les artisans et boutiquiers urbaines que chez les paysans, mais la fosse s'agrandit encore du début du XVIIe siècle». Ademés dels qui compraven els

fulls i/o els llegien, aquests afectaven també els qui participaven també de la seva lectura escoltant-la o, simplement, els arribava l'ona de la seva notícia. Aquests cercles són cada vegada més amplis i formen en total una massa considerable en la societat del seu temps.

El interès del públic per un tema limitava la impressió de fulls sobre el mateix. La seva publicació està estretament lligada a la demanda que d'ells s'en faci. La qual cosa permet entendre la repercussió que podien tenir a la Catalunya del segle XVII els fets de política internacional.

Les guerres d'Hongria reunien unes característiques intrínseques que justificaven la curiositat d'un ampli sector del públic. Les narracions bèl·liques tenien un caire religiós per tractar-se d'unes guerres contra infidels. No mancava tampoc un to d'exotisme, personificat tant en el poble turc com en la llunyania de l'escenari. No és, però, al llarg de tot el seu desenvolupament que les guerres per la reconquesta d'Hongria desperten un interès entre el públic de Barcelona. A 1683, revesteix un gran atractiu, al considerar-se l'assetjada ciutat de Viena com la porta de la Cristiandat europea, que de sucumbir a l'amenaça turca posava en perill tota Europa. Fins l'any 1688 és el tema més important dels publicats, ultrapassant en nombre assumptes de caràcter local, religiós o nacional. És curiós que per l'any 1688, d'un total de 67 fulls, 30 fan referència a les guerres d'Hongria, mentre que tan sols 8 parlen de la Gloriosa Revolució d'Anglaterra. Però a partir d'aquest any l'interès per la notícia decau vertiginosament. Té una ínfima representació de 1689 a 1691 i és totalment nula des d'aquest any fins la pau de Carlowitz a 1688 en els Fullets Bonsons. Per una part, en aquests anys es donaven pocs avenços en el camp de batalla; per altra, noves notícies es presentaven amb molta més urgència per afectar a la ciutat en que s'imprimien —invasió francesa durant la guerra de la Lliga Augsburg, arribant al bombardeig de Barcelona a 1691—. Per últim podem pensar que la seva mateixa abundància durant alguns anys, va ser la causa de la seva ulterior desaparició per simple cansament del públic sempre desitjós de nous temes.

El nombre de publicacions malgrat no abarcar cronològicament tots els fets, és considerable i val la pena efectuar un estudi més acurat del seu contingut.

4. Contingut dels plecs

No ens entretindrem en refer els fets de les guerres ja que ultrapassariem els límits d'aquest article. Ara bé, és interessant destacar que amb els plecs podem fer una minuciosa reconstrucció de les etapes de la lluita degut a l'acurada —encara que en alguns cops tergiversada— enumeració de batalles, setges, resolucions de guerra, contingents, botins, etc.

Resulta més interessant destacar tota una sèrie de conceptes, idees, creences o manifestacions culturals que de manera inconscient i limitada pel tema que es tracta, estan implícits en la lectura de les fonts.

El tractament que es fa dels personatges que intervenen a les guerres ens mostra la seva rigidesa i simplicitat moral. Es reparteixen maniqueïstament les culpes, uns són els bons, els altres els dolents. La visió de les guerres és simple.

Però no n'hi ha prou en generalitzacions. Es necessita personificar la bondat i la maldat. Així, la bondat no serà només als exèrcits cristians sinó que es personalitzarà en els individus més destacats. Leopold I, Inocenci XI, el Duc de Lorena, el Príncep de Baden o el Duc de Béjar són candidats als títols d'heroi i defensor de la fe. Es segueix la seva vida en detall i des de la trona s'intenta que aquests personatges esdevinguin paradigmàtics.

Les opinions negatives es concentren en els turcs, però cap dels seus generals, visirs o sultans va lograr una gran particularització en el seu tractament. Ni tant sol Kará Mustafá, el gran visir que va gosar assetjar Viena. En canvi, un personatge secundari, en principi, va merèixer l'atenció dels escriptors de les relacions: Imre Thököli. La seva vida atzarosa servia per mantenir l'interès dels lectors. Ell també serà un paradigma, però del que no s'ha de fer. Noble hongarès rebelat contra els Habsburgs, aliat dels turcs per defensar la religió protestant i els interessos magiars, o com diuen alguns autors, els seus interessos personals. L'aliança amb els turcs es considerava un delictes més greu que la pròpia rebeldia. Es volia sublimar la seva maldat quan es deien coses com: «Mas ni el turco se fía de él». Thököli era útil per mostrar el rebel a la monarquia i a la religió.

No era ell només el que desenvolupava el paper de malvat en els fulls informatius. El conjunt del poble turc despertava poques simpaties als catalans. No existeix un interès per rebre una

informació verídica sobre la manera de viure d'aquest poble; el que es cerca és la confirmació de la pròpia impressió de la seva maldat. La visió maniqueista del món era explotada pels homes de l'església i els governants. Podem recollir una variada però sempre negativa apreciació del poble turc. S'assigna als turcs, com a poble, dues característiques fonamentals: la decadència i la manca de valor. Ambdues eren necessàries per a que els lectors estessin segurs en tot moment de la victòria cristiana: «En cuanto a los turcos parecía propiamente que Dios hubiere regado a esta vil canalla con el miedo; pues jamás tuvieron aliento para defenderse». Altres aspectes relacionats amb l'exèrcit turc són la seva manca de disciplina i lleialtat. També se'ls creia capaços d'executar les més refinades crueltats: «Asan a niños pequeños y los muestran en las puntas de sus lanzas». Eren dipositaris dels més variats pecats capitals —orgull, cobdícia i lascívia— com a conseqüència de professar una religió herètica. El coneixement de la religió mahometana era nul. Des de la trona es propiciava una visió negativa i quasi apocalíptica dels fets: «El caballo pálido y amarillo montado de la muerte es la vil secta de Mahoma, así porque es irracional, sucia y deshonesto, como también porque es amarilla, y lo indica ser gran parte de los sarracenos de color amarillo originado de la envidia y odio que carcome y roe sus entrañas contra los cristianos y de su natural complexión lasciva y deshonesto».

Un poble europeu sofreix també aquesta visió negativa, França. És important la creació a nivell europeu d'un sentiment popular anti-francès, en la dècada dels anys 1680-90 que culmina en la guerra de la lliga d'Augsburg i és conseqüència de la política agressiva de Lluís XIV. Catalunya va sofrir les invasions de França els anys 1684 i 1689. A les fonts se sol parlar del «Turc Christianisim» i de la «França con turbante causa de las guerras de Ungría». Es temia l'aliança de Lluís XIV i els turcs ja que aquest es beneficiava de tenir les tropes de l'Emperador ocupades al Danubi per ell poder atacar al Rin. Surten pasquins en els que es ridiculitza la figura de Lluís XIV: «Todos los cristianos menos el Cristianísimo, todos los hijos de la Iglesia menos el primogénito, todos los animales menos el gallo». Inclús s'arriba a dir que França amb les seves pretensions de Monarquia Universal és pitjor que els turcs.

Oposades a aquestes visions negatives estaven les favorables impressions que causaven aquells que participaven a la guerra voluntàriament a títol individual. A la recerca d'honor i d'aventures

s'unia en aquesta guerra el sentiment de que s'estava lluitant amb el favor de Déu. Aquests estímuls responen principalment als nobles que segueixen considerant-se com els dipositaris del valor guerrer i dels ideals de cavalleria. El nombre d'aventurers es va engrandir a mesura que les tropes de l'Emperador conseguïen victòries. La màxima participació es va donar en l'alliberament de la ciutat de Buda (1686). Antics enemics d'altres fronts es trobaven units als peus de Buda. El Duc de Béjar, gran d'Espanya, va morir a la campanya i la repercusió de les seves proeses va ser molt forta. Les poesies que commemoren la seva mort, escrites en un to grandiloqüent, resalten les seves virtuts i estan recollides a Barcelona. Però a aquesta ciutat va tenir un resò més fort l'acció d'un petit contingent de voluntaris catalans que va participar a l'assalt. Consultant diverses fonts podem deduir que el seu nombre no ultrapassava els 60 individus i que eren tots ells de condició humil, menestrals en un gran nombre. Es pot cercar l'origen d'aquesta expedició en la publicació del Jubileu Pleníssim que va concedir Innocenci XI: «Quinientos y más fueron los que en Buda de propia y enemiga sangre tuvieron las corrientes del Danubio, como en otros siglos corrieron las del Llobregat de mahometanos». Quasi tots moriren a la campanya, quedant maximitzada la seva gesta per la seva mort i assolint, malgrat el seu baix origen, el reconeixement d'herois. Tant els nobles castellans com els menestrals catalans són una representació individual i aïllada, que per altra banda, era l'única que es podia permetre la Monarquia Hispànica.

Les participacions individuals europees es varen veure afavorides pel sorgiment d'un nou ideal de croada impulsat des del Papat. La campanya de Viena va fer publicar a Innocenci XI un Sant Jubileu, com si la defensa de Viena tingués les mateixes característiques que les antigues reconquestes de Jerusalem. Més endavant intentà unificar totes les potències cristianes —catòlics i protestants— per fer un atac unitari contra els turcs. Les nacions s'inhibiran a la seva crida. Només la unió de Venècia i Polònia culminà els seus esforços.

Els triomfs a les guerres i la propaganda eclesial van crear una consciència popular que agrandava les possibilitats de la guerra. Es va arribar a adquirir el desig que comporta tota creuada d'alliberar la ciutat santa de Jerusalem.

A l'hora de fer l'estudi d'una religió en un moment donat, s'ha de poder diferenciar entre els preceptes i dogmes que conser-

va intactes i la manera com són interpretats en el seu moment. Podem parlar de la coexistència d'una religió oficial i una religió popular. Serà aquesta última la que més es manifestarà en els fulls informatius dirigits a un heterogeni públic urbà que viu la seva religió plagada d'antigues creences. El providencialisme, del que no està exenta la religió catòlica podia caure en uns extrems insospitats. Es podia passar de pensar que Déu intercedia a favor dels imperials, a pensar que era el mateix Déu el que lluitava a la batalla.

L'extensió del cristianisme i la seva instauració com a religió universal es veia possible. Això portaria a pensar que estava prospera la nova vinguda de Crist a la terra i, després d'aquesta, la fi del món. Aquesta i altres prediccions abunden al llarg de tot el segle XVII. La seva major part es basen en interpretacions pseudocientífiques dels astres i cometes. Malgrat les prohibicions religioses d'adivinar el futur, la ciència i la superstició es barrejan per exercir l'art de l'adivinació. Inclús els homes d'església poden acceptar la interpretació astrològica pensant que els astres són els instruments de Déu per indicar la seva voluntat.

La major part dels pronòstics que apareixen en aquest període tenen com a principal objecte demostrar que serà immediata la caiguda de l'Imperi Otomà. En els pronòstics es realitzaven els desitjos del públic. Es preveia un futur a gust del consumidor: «Según una conjunción de planetas del año 1647 concordaron todos que señalaba la caída y última desolación de la Secta de Mahoma dentro de 20 años y la declinación de todo su tirano y bárbaro imperio desde 1683 en adelante».

Els pronòstics i vaticinis formen part del vessant sensacionalista dels plecs, juntament amb les exageracions i mentides o la morbositat en que són narrats els fets. Això últim es resalta en el gran nombre de morts després de les batalles. Se'ns dibuixa la imatge d'uns soldats exterminadors que són, però, glorificats pels seus actes. Després dels setges difícils la població civil pateix tant com l'exèrcit. Al acabar-se les matances sortien els religiosos a batejar els moribunds. Curiosa manera de guanyar ànimes per la religió catòlica. A part dels turcs, podien rebre la repressió imperial els rebels hongaresos, destacant la que va fer el general Caraffa a Eperges, i els jueus que, malgrat les negociacions seguien essent el blanc preferit de les repressions sobre la població civil de les diverses ciutats d'Hongria: «Pidiendo misericordia, por solo Dios

verdadero, más de 500 judíos hechos pedazos murieron. Que sus mujeres ya estaban con su hacienda en cautiverio».

Una de les repercussions més cridaneres eren les festes i cerimònies litúrgiques per ocasió de les grans victòries imperials. Només dues victòries mereixen la celebració a Barcelona: la defensa de Viena i la conquesta de Buda. Les celebracions no es varen fer ni per iniciativa popular ni de les institucions catalanes, sinó com a resposta a les cartes que el Rei adreava a aquestes institucions. Tenen un caràcter eminentment oficial que està presidit pel cant de nombrosos Te Deum en acció de gràcies a Déu, organitzats per la Generalitat, el Consell de Cent o el Capítol de la Seu. Les misses glorioses o de difunts pels qui moriren a les batalles i les processons seran importants instruments per demostrar el poder de l'Església Catòlica i de les institucions que les organitzaven.

Per últim ens queda parlar de la visió que es pot extreure de la situació de la Monarquia Hispànica amb unes fonts de caràcter tan indirecte com aquestes. Els escrits optimistes i defensors dels valors d'Espanya de la primera meitat de segle deixen pas a les visions crítiques o merament satíriques de finals de segle. El corrent iniciat per Saavedra Fajardo o per Palafox i Mendoza va en augment durant el regnat de Carles II. A les fonts, contràriament, no trobem cap reflexe de la crisi que estava atravesant Espanya. Els autors de les relacions confien, com els autors de principis de segle, altre cop en els conceptes de felicitat i unitat de la cristianitat sota la casa d'Àustria. A nivell popular s'exalten els triomfs imperials com a victòries pròpies.

L'exemple que dona Viena fa pensar que la Corona Espanyola recuperaria el seu crèdit si el llancés a l'aventura de la guerra contra els turcs. No es pensa en la situació del país i els pronòstics són favorables a la intervenció espanyola. Les profecies, malgrat ésser una invenció, no deixen de ser somnis pronunciats en veu alta. En relació al monarca Carles II les profecies són sempre optimistes: es preveu que arribarà a governar personalment, que tindrà la successió desitjada i que castigarà a tots els enemics de la casa d'Àustria. El caire de croades per defensa de la fe que es va donar a les guerres d'Hongria va fer ressorgir l'antic messianisme que els configurava com el poble designat per Déu per expulsar els musulmans de la terra. Les victòries de l'Emperador van renovar el sentiment d'unitat de les dues branques de la casa d'Àustria, però la realitat era que els dos regnes estaven cada cop més distanciats.

5. Conclusió

Els plecs informatius ens revelen una visió simple del món i dels fets polítics, impregnada de providencialisme i de judicis maniqueus. La defensa d'uns valors inmutables —monarquia i religió— juntament amb una gran dosis d'imaginació eren els seus elements primordials.

La narració de qualsevol fet estava dominada per la parcialitat, l'ocultació i inclús la mentida. Busquen més distreure que comentar realitats; són transmissors de rumors més que de realitats. La seva finalitat és evadir la realitat quotidiana, produint diversió per un baix preu. Com diu N. Davis: «L'imprimé peut conduire le peuple dans un monde de laisseraller, d'évasion et d'éphémère».

Parcials i enganyosos no deixen, però, d'informar-nos de les creences, de les opinions o els desitjos dels qui els van llegir.